

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

О.В.Золотарьова
Директор
Департаменту міжнародного права
МЗС України

Я, Павлишин О.Я., заступник директора департаменту – начальник відділу міжнародних договорів Департаменту міжнародного права МЗС України, відповідно до Порядку здійснення офіційного перекладу багатосторонніх міжнародних договорів України на українську мову, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 березня 2006 року № 353, засвідчую офіційний переклад Протоколу про право, що застосовується до зобов'язань про утримання, вчиненого в м. Гаага 23 листопада 2007 року англійською та французькою мовами.

Цей документ складається з 25 арк. українською, англійською та французькою мовами.

Підпис:

ДОКУМЕНТ СЕД МЗС АСКОД

Підписувач ЗОЛОТАРЬОВА ОКСАНА ВАДИМІВНА
Сертифікат 2B6C7DF9A3891DA104000000386638003A07BE01
Дійсний з 01.10.2020 11:46:16 по 01.10.2021 23:59:59

МЗС

72/14-612-32250 від 18.05.2021

Протокол про право, що застосовується до зобов'язань про утримання

держави, що підписали цей Протокол,
бажаючи встановити загальні положення про право, яке застосовується до зобов'язань про утримання,

бажаючи модернізувати Гаазьку Конвенцію від 24 жовтня 1956 року про право, що застосовується до зобов'язань про утримання дітей, і Гаазьку Конвенцію від 2 жовтня 1973 року про право, що застосовується до зобов'язань про утримання,

бажаючи розвинути загальні положення про право, яке застосовується, на доповнення до Гаазької Конвенції від 23 листопада 2007 року про міжнародне стягнення аліментів на дітей та інших видів сімейного утримання,

вирішили з цією метою укласти Протокол і погодилися щодо таких положень:

Стаття 1

Сфера застосування

1. Цей Протокол визначає право, що застосовується до зобов'язань про утримання, які виникають з сімейних відносин, батьківства, шлюбу або спорідненості, включаючи зобов'язання про утримання дитини незалежно від сімейного статусу її батьків.

2. Рішення, прийняті при застосуванні цього Протоколу, не зачіпатимуть існування будь-яких з відносин, згаданих в пункті 1.

Стаття 2

Універсальне застосування

Цей Протокол застосовується навіть якщо право, яке застосовується, є правом недоговорної держави.

Стаття 3

Загальне правило про право, що застосовується

1. Зобов'язання про утримання регулюються правом держави звичайного місця проживання кредитора, якщо цим Протоколом не передбачено інше.

2. У разі зміни звичайного місця проживання кредитора, право держави нового звичайного місця проживання застосовується з моменту, коли відбулася така зміна.

Стаття 4

Спеціальні правила, що надають перевагу певним кредиторам

1. Наступні положення застосовуються щодо зобов'язань про утримання:

- а) батьками – їхніх дітей;
- б) іншими, ніж батьки, особами – осіб, які не досягли 21 року, за винятком зобов'язань, що виникають з відносин, згаданих у статті 5; і
- с) дітьми – їхніх батьків.

2. Якщо кредитор не може у відповідності з правом, згаданим у статті 3, отримати утримання від боржника, то застосовується право держави суду.

3. Незважаючи на положення статті 3, якщо кредитор звернувся до компетентного органу держави, в якій боржник має своє звичайне місце проживання, застосовується право держави суду. Однак, якщо кредитор не може у відповідності з цим правом отримати утримання від боржника, то застосовується право держави звичайного місця проживання кредитора.

4. Якщо кредитор не може у відповідності з правом, згаданим в статті 3 і пунктах 2 і 3 цієї статті, отримати утримання від боржника, то застосовується право держави їх спільного громадянства, якщо таке є.

Стаття 5

Спеціальне правило щодо подружжя і колишнього подружжя

Щодо зобов'язань про утримання між подружжям, між колишнім подружжям або між сторонами шлюбу, який було визнано недійсним, стаття 3 не застосовується, якщо одна зі сторін заперечує і право іншої держави, зокрема, держави їхнього останнього спільного місця проживання має більш тісний зв'язок зі шлюбом. У такому випадку застосовується право цієї іншої держави.

Стаття 6

Спеціальне правило про захист

У зобов'язаннях про утримання інших, ніж ті, що виникають з відносин між батьками та дітьми стосовно дитини, і ті, що згадані в статті 5, боржник може оспорити вимогу кредитора на тій підставі, що такого зобов'язання немає ні згідно з правом держави звичайного місця проживання боржника, ні згідно з правом держави спільного громадянства сторін, якщо таке є.

Стаття 7

Визначення права, що застосовується до певних проваджень

1. Незважаючи на положення статей 3 – 6, кредитор і боржник у зобов'язаннях про утримання виключно для цілей здійснення конкретного

провадження у визначеній державі можуть спеціально визначити право цієї держави як застосовуване до зобов'язання про утримання.

2. Визначення, здійснене до порушення відповідного провадження, має міститися в угоді, підписаній обома сторонами, в письмовій формі або зафіксованій на будь-якому носіїві, інформація на якому має бути доступною для здійснення посилань у подальшому.

Стаття 8

Визначення права, що застосовується

1. Незважаючи на положення статей 3 – 6, кредитор і боржник у зобов'язаннях про утримання можуть у будь-який час визначити право, що застосовується до зобов'язання про утримання, обравши одне з таких:

a) право будь-якої держави, громадянином якої є будь-яка зі сторін на момент визначення;

b) право держави звичайного місця проживання будь-якої сторони на момент визначення;

c) право, визначене сторонами як таке, що застосовується, або право, яке фактично застосовувалося до режиму власності сторін;

d) право, визначене сторонами як таке, що застосовується, або право, яке фактично застосовувалося до регулювання розлучення сторін або їх окремого проживання.

2. Така угода укладається у письмовій формі або фіксується на будь-якому носіїві, інформація на якому має бути доступною для здійснення посилань у подальшому, і має бути підписана обома сторонами.

3. Пункт 1 не застосовується до зобов'язань про утримання щодо особи віком до 18 років або повнолітньої особи, яка через порушення або недостатність її особистих можливостей нездатна захистити свої інтереси.

4. Незважаючи на право, визначене сторонами відповідно до пункту 1, питання щодо того, чи може кредитор відмовитися від свого права на утримання, регулюється правом держави звичайного місця проживання кредитора на момент визначення.

5. Крім випадків, коли на момент визначення права сторони були повністю поінформовані і обізнані щодо наслідків їх вибору, право, визначене сторонами, не застосовується, якщо його застосування призвело б до явно несправедливих або необґрунтованих наслідків для будь-якої зі сторін.

Стаття 9

«Доміцилій» замість «громадянство»

Держава, яка визнає поняття «доміцилій» в якості колізійної прив'язки у сфері сімейних відносин, може поінформувати Постійне Бюро Гаазької Конференції з міжнародного приватного права, що для цілей справ, які розглядаються її установами, слово «громадянство» у статтях 4 і 6 замінюється словом «доміцилій», як його визначено у цій державі.

Стаття 10

Державні органи

Право державного органу звертатися про стягнення виплат, які належать кредиторів замість утримання, регулюється правом держави, якій підпорядковується цей орган.

Стаття 11

Сфера дії права, що застосовується

Право, що застосовується до зобов'язань про утримання, визначає серед іншого:

- а) чи може кредитор вимагати утримання, в якому розмірі і від кого;
- б) розмір утримання, яке кредитор може вимагати за минулий час;
- с) підставу обчислення розміру утримання та індексації;
- д) хто має право пред'явити вимогу про утримання, за винятком питань, що стосуються процесуальної правоздатності і представництва у провадженні;
- е) строк позовної давності;
- ф) обсяг зобов'язань боржника за зобов'язанням про утримання у разі, коли державний орган звертається про стягнення виплат, які належать кредитору замість утримання.

Стаття 12

Виключення відсилання

У цьому Протоколі термін «право» означає право, яке є чинним в державі, крім колізійних норм.

Стаття 13

Публічний порядок

У застосуванні права, визначеного згідно з цим Протоколом, не може бути відмовлено, крім випадків, коли наслідки такого застосування явно суперечать публічному порядку держави суду.

Стаття 14

Визначення розміру утримання

Навіть якщо право, яке застосовується, передбачає інше, потреби кредитора і можливості боржника так само, як і будь-які виплати, надані кредитору замість періодичних платежів по утриманню, беруться до уваги при визначенні розміру утримання.

Стаття 15

Незастосування Протоколу до внутрішніх колізій

1. Договірна держава, в якій до зобов'язань про утримання застосовуються різні системи права або комплекси правових норм, не зобов'язана застосовувати положення Протоколу до колізій, які виникають між такими системами або комплексами.

2. Ця стаття не застосовується до Організації регіональної економічної інтеграції.

Стаття 16

Неуніфіковані правові системи за територіальною ознакою

1. У державі, в якій діє дві чи більше систем права або комплексів правових норм, які стосуються питань, що регулюються цим Протоколом, у різних територіальних одиницях:

а) будь-яке посилання на право держави розуміється у відповідних випадках як посилання на чинне право відповідної територіальної одиниці;

б) будь-яке посилання на компетентні органи або державні органи цієї держави розуміється у відповідних випадках як посилання на органи, уповноважені діяти у відповідній територіальній одиниці;

с) будь-яке посилання на звичайне місце проживання у цій державі розуміється у відповідних випадках як посилання на звичайне місце проживання у відповідній територіальній одиниці;

д) будь-яке посилання на державу, громадянство якої мають обидві сторони, розуміється як посилання на територіальну одиницю, визначену відповідно до права цієї держави, або, за відсутністю відповідних положень, на територіальну одиницю, з якою зобов'язання про утримання має найбільш тісний зв'язок;

е) будь-яке посилання на державу, громадянином якої є одна зі сторін, розглядається як посилання на територіальну одиницю, визначену відповідно до права цієї держави, або, за відсутністю відповідних положень, на територіальну одиницю, з якою сторона має найбільш тісний зв'язок.

2. У державі, що включає дві або більше територіальних одиниць, кожна з яких має свою власну систему права або комплекс правових норм, які стосуються питань, що регулюються цим Протоколом, для визначення права, яке підлягає застосуванню згідно з Протоколом, застосовуються такі правила:

а) якщо в цій державі є чинні положення, що визначають право якої територіальної одиниці застосовується, то застосовується право цієї територіальної одиниці;

б) за відсутності таких положень, застосовується право територіальної одиниці, визначене відповідно до пункту 1.

3. Ця стаття не застосовується до Організації регіональної економічної інтеграції.

Стаття 17

Неуніфіковані правові системи у питанні статусу особи

Для визначення права, яке підлягає застосуванню відповідно до Протоколу, якщо в державі діє дві або більше систем права або комплексів правових норм, що застосовуються до різних категорій осіб у питаннях, які регулюються цим Протоколом, будь-яке посилання на право такої держави розуміється як посилання на правову систему, визначену згідно з чинними нормами цієї держави.

Стаття 18

Співвідношення з попередніми Гаазькими Конвенціями з питань зобов'язань про утримання

У відносинах між Договірними державами цей Протокол замінює Гаазьку Конвенцію від 2 жовтня 1973 року про право, що застосовується до зобов'язань про утримання, і Гаазьку Конвенцію від 24 жовтня 1956 року про право, що застосовується до зобов'язань про утримання дітей.

Стаття 19

Співвідношення з іншими договорами

1. Цей Протокол не впливає на будь-які інші міжнародні договори, сторонами яких є чи будуть Договірні держави та які містять положення з питань, врегульованих цим Протоколом, крім випадків, коли Договірні держави, які є сторонами таких договорів, зроблять заяву про протилежне.

2. Пункт 1 також застосовується до уніфікованих законів, що ґрунтуються на наявності спеціальних зв'язків, зокрема регіонального характеру, між заінтересованими державами.

Стаття 20

Одноманітне тлумачення

Під час тлумачення цього Протоколу потрібно брати до уваги його міжнародний характер і необхідність сприяти його однаковому застосуванню.

Стаття 21

Огляд практичного застосування Протоколу

1. Генеральний секретар Гаазької конференції з міжнародного приватного права скликає в разі потреби Спеціальну комісію для вивчення (аналізу) практичного застосування Протоколу.

2. З цією метою Договірні держави співпрацюють з Постійним бюро Гаазької конференції з міжнародного приватного права для збору судової практики щодо застосування Протоколу.

Стаття 22

Перехідні положення

Цей Протокол не застосовується до зобов'язань про утримання, заявлених у Договірній державі протягом періоду, що передує набранню чинності Протоколом для цієї держави.

Стаття 23

Підписання, ратифікація і приєднання

1. Цей Протокол відкритий для підписання всіма державами.
2. Цей Протокол підлягає ратифікації, прийняттю або затвердженню державами, які його підписали.
3. Цей Протокол відкритий для приєднання для усіх держав.
4. Ратифікаційні грамоти, документи про прийняття, затвердження або приєднання здаються на зберігання Міністерству закордонних справ Королівства Нідерланди, яке є депозитарієм Протоколу.

Стаття 24

Організації регіональної економічної інтеграції

1. Організація регіональної економічної інтеграції, яка складається лише із суверенних держав і має компетенцію стосовно окремих або всіх питань, що регулюються цим Протоколом, може також підписати, прийняти, затвердити цей Протокол або приєднатися до нього. У цьому випадку Організація регіональної економічної інтеграції має права та обов'язки Договірної держави настільки, наскільки ця Організація має компетенцію з питань, що регулюються Протоколом.

2. Організація регіональної економічної інтеграції під час підписання, прийняття, затвердження або приєднання письмово повідомляє депозитарієві про питання, що регулюються цим Протоколом, які передано державами-членами до компетенції Організації. Організація невідкладно повідомляє депозитарієві в письмовій формі про будь-які зміни у компетенції, визначеній у раніше направленому повідомленні відповідно до цього пункту.

3. Під час підписання, прийняття, затвердження або приєднання Організація регіональної економічної інтеграції може заявити відповідно до статті 28, що вона має компетенцію стосовно всіх питань, які регулюються цим Протоколом, і що держави-члени, які передали Організації регіональної економічної інтеграції свою компетенцію стосовно зазначених питань, є зобов'язаними за цим Протоколом внаслідок його підписання, прийняття, затвердження Організацією або приєднання до нього Організації.

4. Для цілей набрання чинності цим Протоколом будь-який документ, зданий на зберігання Організацією регіональної економічної інтеграції, не

приймається до уваги доти, доки Організація регіональної економічної інтеграції не зробила заяву відповідно до пункту 3.

5. Будь-яке посилання на «Договірну державу» або «державу» у цьому Протоколі у відповідних випадках також застосовується до Організації регіональної економічної інтеграції, яка є його Стороною. Якщо Організація регіональної економічної інтеграції зробила заяву відповідно до пункту 3, будь-яке посилання на «Договірну державу» або «державу» в цьому Протоколі у відповідних випадках також застосовується до відповідних держав-членів Організації.

Стаття 25

Набрання чинності

1. Протокол набирає чинності з першого дня місяця, що настає після закінчення тримісячного строку після здачі на зберігання другої ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження чи приєднання, передбачених статтею 23.

2. Після цього Протокол набирає чинності:

а) для кожної держави або кожної Організації регіональної економічної інтеграції, зазначеної в статті 24, що ратифікують, приймають, затверджують або приєднуються до Протоколу пізніше, – у перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного строку після здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження чи приєднання;

б) для територіальної одиниці, на яку поширюється дія Протоколу відповідно до статті 26, – у перший день місяця, що настає після закінчення тримісячного строку після направлення повідомлення, передбаченого цією статтею.

Стаття 26

Заяви щодо неуніфікованих правових систем

1. Держава, яка включає дві чи більше територіальних одиниць, в яких стосовно питань, що регулюються цим Протоколом, застосовуються різні системи права, може під час підписання, ратифікації, прийняття, затвердження або приєднання заявити відповідно до статті 28, що цей Протокол поширюється на всі її територіальні одиниці або лише на одну чи декілька з них, та може у будь-який час змінити таку заяву, зробивши нову заяву.

2. Такі заяви повідомляються депозитарієві та мають чітко визначати територіальні одиниці, до яких застосовується Протокол.

3. Якщо держава не зробила заяви відповідно до цієї статті, Протокол поширюється на всі територіальні одиниці такої держави.

4. Ця стаття не застосовується до Організації регіональної економічної інтеграції.

Стаття 27

Застереження

Жодних застережень до цього Протоколу не допускається.

Стаття 28

Заяви

1. Заяви, передбачені пунктом 3 статті 24 і пунктом 1 статті 26, можуть бути зроблені під час підписання, ратифікації, прийняття, затвердження чи приєднання або у будь-який час після цього та можуть бути змінені або відкликані у будь-який час.

2. Заяви, зміни до заяв та їх відкликання повідомляються депозитарію.

3. Заява, зроблена під час підписання, ратифікації, прийняття, затвердження або приєднання набирає чинності одночасно з набранням чинності Протоколом для відповідної держави.

4. Заява, зроблена пізніше, а також будь-яка зміна чи відкликання заяви, набирають чинності з першого дня місяця, що настає після закінчення тримісячного строку після дати отримання відповідного повідомлення депозитарієм.

Стаття 29

Денонсація

1. Договірна держава може денонсувати цей Протокол шляхом направлення письмового повідомлення депозитарію. Денонсація може стосуватися лише окремих територіальних одиниць держави з неуніфікованими правовими системами, до яких застосовується Протокол.

2. Денонсація набирає чинності з першого дня місяця, що настає після сплину 12 місяців після дати отримання повідомлення депозитарієм. У випадках, коли в повідомленні зазначено більш тривалий період для набрання чинності денонсацією, денонсація набирає чинності після закінчення зазначеного періоду після дати отримання депозитарієм відповідного повідомлення.

Стаття 30

Повідомлення

Депозитарій надсилає членам Гаазької конференції з міжнародного приватного права, іншим державам та Організаціям регіональної економічної інтеграції, які підписали, ратифікували, прийняли, затвердили або приєдналися відповідно до статей 23 і 24, повідомлення про:

а) підписання, ратифікацію, прийняття, затвердження та приєднання, передбачені статтями 23 і 24;

- b) дату набрання чинності Протоколом відповідно до статті 25;
- c) заяви, зазначені в пункті 3 статті 24 і пункті 1 статті 26;
- d) денонсації, зазначені у статті 29.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на це вповноважені, підписали цю Конвенцію.

Учинено в м. Гаага 23 листопада 2007 року англійською та французькою мовами, при цьому обидва тексти є рівноавтентичними, в одному примірнику, який здається на зберігання до архіву Уряду Королівства Нідерланди й засвідчені копії якого надсилаються дипломатичними каналами кожному члену Гаазької конференції з міжнародного приватного права на дату проведення її Двадцять першої сесії, а також всім іншим державам, які брали участь у цій Сесії.

39. PROTOCOL ON THE LAW APPLICABLE TO MAINTENANCE OBLIGATIONS¹

(Concluded 23 November 2007)

The States signatory to this Protocol,
Desiring to establish common provisions concerning the law applicable to maintenance obligations,
Wishing to modernise the Hague Convention of 24 October 1956 on the law applicable to maintenance obligations towards children and the *Hague Convention of 2 October 1973 on the Law Applicable to Maintenance Obligations*,
Wishing to develop general rules on applicable law that may supplement the *Hague Convention of 23 November 2007 on the International Recovery of Child Support and Other Forms of Family Maintenance*,
Have resolved to conclude a Protocol for this purpose and have agreed upon the following provisions –

Article 1 Scope

- (1) This Protocol shall determine the law applicable to maintenance obligations arising from a family relationship, parentage, marriage or affinity, including a maintenance obligation in respect of a child regardless of the marital status of the parents.
- (2) Decisions rendered in application of this Protocol shall be without prejudice to the existence of any of the relationships referred to in paragraph 1.

Article 2 Universal application

This Protocol applies even if the applicable law is that of a non-Contracting State.

Article 3 General rule on applicable law

- (1) Maintenance obligations shall be governed by the law of the State of the habitual residence of the creditor, save where this Protocol provides otherwise.
- (2) In the case of a change in the habitual residence of the creditor, the law of the State of the new habitual residence shall apply as from the moment when the change occurs.

Article 4 Special rules favouring certain creditors

- (1) The following provisions shall apply in the case of maintenance obligations of –
  - a) parents towards their children;

---

¹ This Protocol, including related materials, is accessible on the website of the Hague Conference on Private International Law (www.hcch.net), under "Conventions". For the full history of the Protocol, see Hague Conference on Private International Law, *Proceedings of the Twenty-First Session* [to be published].

- b) persons, other than parents, towards persons who have not attained the age of 21 years, except for obligations arising out of the relationships referred to in Article 5; and
  - c) children towards their parents.
- (2) If the creditor is unable, by virtue of the law referred to in Article 3, to obtain maintenance from the debtor, the law of the forum shall apply.
- (3) Notwithstanding Article 3, if the creditor has seised the competent authority of the State where the debtor has his habitual residence, the law of the forum shall apply. However, if the creditor is unable, by virtue of this law, to obtain maintenance from the debtor, the law of the State of the habitual residence of the creditor shall apply.
- (4) If the creditor is unable, by virtue of the laws referred to in Article 3 and paragraphs 2 and 3 of this Article, to obtain maintenance from the debtor, the law of the State of their common nationality, if there is one, shall apply.

Article 5

Special rule with respect to spouses and ex-spouses

In the case of a maintenance obligation between spouses, ex-spouses or parties to a marriage which has been annulled, Article 3 shall not apply if one of the parties objects and the law of another State, in particular the State of their last common habitual residence, has a closer connection with the marriage. In such a case the law of that other State shall apply.

Article 6

Special rule on defence

In the case of maintenance obligations other than those arising from a parent-child relationship towards a child and those referred to in Article 5, the debtor may contest a claim from the creditor on the ground that there is no such obligation under both the law of the State of the habitual residence of the debtor and the law of the State of the common nationality of the parties, if there is one.

Article 7

Designation of the law applicable for the purpose of a particular proceeding

- (1) Notwithstanding Articles 3 to 6, the maintenance creditor and debtor for the purpose only of a particular proceeding in a given State may expressly designate the law of that State as applicable to a maintenance obligation.
- (2) A designation made before the institution of such proceedings shall be in an agreement, signed by both parties, in writing or recorded in any medium, the information contained in which is accessible so as to be usable for subsequent reference.

Article 8

Designation of the applicable law

- (1) Notwithstanding Articles 3 to 6, the maintenance creditor and debtor may at any time designate one of the following laws as applicable to a maintenance obligation –
  - a) the law of any State of which either party is a national at the time of the designation;
  - b) the law of the State of the habitual residence of either party at the time of designation;
  - c) the law designated by the parties as applicable, or the law in fact applied, to their property regime;
  - d) the law designated by the parties as applicable, or the law in fact applied, to their divorce or legal separation.
- (2) Such agreement shall be in writing or recorded in any medium, the information contained in which is accessible so as to be usable for subsequent reference, and shall be signed by both parties.
- (3) Paragraph 1 shall not apply to maintenance obligations in respect of a person under the age of 18 years or of an adult who, by reason of an impairment or insufficiency of his or her personal faculties, is not in a position to protect his or her interest.

- (4) Notwithstanding the law designated by the parties in accordance with paragraph 1, the question of whether the creditor can renounce his or her right to maintenance shall be determined by the law of the State of the habitual residence of the creditor at the time of the designation.
- (5) Unless at the time of the designation the parties were fully informed and aware of the consequences of their designation, the law designated by the parties shall not apply where the application of that law would lead to manifestly unfair or unreasonable consequences for any of the parties.

Article 9
"Domicile" instead of "nationality"

A State which has the concept of "domicile" as a connecting factor in family matters may inform the Permanent Bureau of the Hague Conference on Private International Law that, for the purpose of cases which come before its authorities, the word "nationality" in Articles 4 and 6 is replaced by "domicile" as defined in that State.

Article 10
Public bodies

The right of a public body to seek reimbursement of a benefit provided to the creditor in place of maintenance shall be governed by the law to which that body is subject.

Article 11
Scope of the applicable law

The law applicable to the maintenance obligation shall determine *inter alia* –

- a) whether, to what extent and from whom the creditor may claim maintenance;
- b) the extent to which the creditor may claim retroactive maintenance;
- c) the basis for calculation of the amount of maintenance, and indexation;
- d) who is entitled to institute maintenance proceedings, except for issues relating to procedural capacity and representation in the proceedings;
- e) prescription or limitation periods;
- f) the extent of the obligation of a maintenance debtor, where a public body seeks reimbursement of benefits provided for a creditor in place of maintenance.

Article 12
Exclusion of *renvoi*

In the Protocol, the term "law" means the law in force in a State other than its choice of law rules.

Article 13
Public policy

The application of the law determined under the Protocol may be refused only to the extent that its effects would be manifestly contrary to the public policy of the forum.

Article 14
Determining the amount of maintenance

Even if the applicable law provides otherwise, the needs of the creditor and the resources of the debtor as well as any compensation which the creditor was awarded in place of periodical maintenance payments shall be taken into account in determining the amount of maintenance.

Article 15
Non-application of the Protocol to internal conflicts

- (1) A Contracting State in which different systems of law or sets of rules of law apply to maintenance obligations shall not be bound to apply the rules of the Protocol to conflicts solely between such different systems or sets of rules of law.
- (2) This Article shall not apply to a Regional Economic Integration Organisation.

Article 16
Non-unified legal systems – territorial

- (1) In relation to a State in which two or more systems of law or sets of rules of law with regard to any matter dealt with in this Protocol apply in different territorial units –
  - a) any reference to the law of a State shall be construed as referring, where appropriate, to the law in force in the relevant territorial unit;
  - b) any reference to competent authorities or public bodies of that State shall be construed as referring, where appropriate, to those authorised to act in the relevant territorial unit;
  - c) any reference to habitual residence in that State shall be construed as referring, where appropriate, to habitual residence in the relevant territorial unit;
  - d) any reference to the State of which two persons have a common nationality shall be construed as referring to the territorial unit designated by the law of that State or, in the absence of relevant rules, to the territorial unit with which the maintenance obligation is most closely connected;
  - e) any reference to the State of which a person is a national shall be construed as referring to the territorial unit designated by the law of that State or, in the absence of relevant rules, to the territorial unit with which the person has the closest connection.
- (2) For the purpose of identifying the applicable law under the Protocol in relation to a State which comprises two or more territorial units each of which has its own system of law or set of rules of law in respect of matters covered by this Protocol, the following rules apply –
  - a) if there are rules in force in such a State identifying which territorial unit's law is applicable, the law of that unit applies;
  - b) in the absence of such rules, the law of the relevant territorial unit as defined in paragraph 1 applies.
- (3) This Article shall not apply to a Regional Economic Integration Organisation.

Article 17
Non-unified legal systems – inter-personal conflicts

For the purpose of identifying the applicable law under the Protocol in relation to a State which has two or more systems of law or sets of rules of law applicable to different categories of persons in respect of matters covered by this Protocol, any reference to the law of such State shall be construed as referring to the legal system determined by the rules in force in that State.

Article 18
Co-ordination with prior Hague Maintenance Conventions

As between the Contracting States, this Protocol replaces the *Hague Convention of 2 October 1973 on the Law Applicable to Maintenance Obligations* and the *Hague Convention of 24 October 1956 on the law applicable to maintenance obligations towards children*.

Article 19
Co-ordination with other instruments

- (1) This Protocol does not affect any other international instrument to which Contracting States are or become Parties and which contains provisions on matters governed by the Protocol, unless a contrary declaration is made by the States Parties to such instrument.

- (2) Paragraph 1 also applies to uniform laws based on special ties of a regional or other nature between the States concerned.

Article 20
Uniform interpretation

In the interpretation of this Protocol, regard shall be had to its international character and to the need to promote uniformity in its application.

Article 21
Review of the practical operation of the Protocol

- (1) The Secretary General of the Hague Conference on Private International Law shall as necessary convene a Special Commission in order to review the practical operation of the Protocol.
- (2) For the purpose of such review Contracting States shall co-operate with the Permanent Bureau of the Hague Conference on Private International Law in the gathering of case law concerning the application of the Protocol.

Article 22
Transitional provisions

This Protocol shall not apply to maintenance claimed in a Contracting State relating to a period prior to its entry into force in that State.

Article 23
Signature, ratification and accession

- (1) This Protocol is open for signature by all States.
- (2) This Protocol is subject to ratification, acceptance or approval by the signatory States.
- (3) This Protocol is open for accession by all States.
- (4) Instruments of ratification, acceptance, approval or accession shall be deposited with the Ministry of Foreign Affairs of the Kingdom of the Netherlands, depositary of the Protocol.

Article 24
Regional Economic Integration Organisations

- (1) A Regional Economic Integration Organisation which is constituted solely by sovereign States and has competence over some or all of the matters governed by the Protocol may equally sign, accept, approve or accede to the Protocol. The Regional Economic Integration Organisation shall in that case have the rights and obligations of a Contracting State, to the extent that the Organisation has competence over matters governed by the Protocol.
- (2) The Regional Economic Integration Organisation shall, at the time of signature, acceptance, approval or accession, notify the depositary in writing of the matters governed by the Protocol in respect of which competence has been transferred to that Organisation by its Member States. The Organisation shall promptly notify the depositary in writing of any changes to its competence as specified in the most recent notice given under this paragraph.
- (3) At the time of signature, acceptance, approval or accession, a Regional Economic Integration Organisation may declare, in accordance with Article 28, that it exercises competence over all the matters governed by the Protocol and that the Member States which have transferred competence to the Regional Economic Integration Organisation in respect of the matter in question shall be bound by the Protocol by virtue of the signature, acceptance, approval or accession of the Organisation.
- (4) For the purposes of the entry into force of the Protocol, any instrument deposited by a Regional Economic Integration Organisation shall not be counted unless the Regional Economic Integration Organisation makes a declaration under paragraph 3.

- (5) Any reference to a "Contracting State" or "State" in the Protocol applies equally to a Regional Economic Integration Organisation that is a Party to it, where appropriate. In the event that a declaration is made by a Regional Economic Integration Organisation under paragraph 3, any reference to a "Contracting State" or "State" in the Protocol applies equally to the relevant Member States of the Organisation, where appropriate.

Article 25 Entry into force

- (1) The Protocol shall enter into force on the first day of the month following the expiration of three months after the deposit of the second instrument of ratification, acceptance, approval or accession referred to in Article 23.
- (2) Thereafter the Protocol shall enter into force –
- a) for each State or each Regional Economic Integration Organisation referred to in Article 24 subsequently ratifying, accepting or approving the Protocol or acceding to it, on the first day of the month following the expiration of three months after the deposit of its instrument of ratification, acceptance, approval or accession;
  - b) for a territorial unit to which the Protocol has been extended in accordance with Article 26, on the first day of the month following the expiration of three months after notification of the declaration referred to in that Article.

Article 26 Declarations with respect to non-unified legal systems

- (1) If a State has two or more territorial units in which different systems of law are applicable in relation to matters dealt with in this Protocol, it may at the time of signature, ratification, acceptance, approval or accession declare in accordance with Article 28 that the Protocol shall extend to all its territorial units or only to one or more of them and may modify this declaration by submitting another declaration at any time.
- (2) Any such declaration shall be notified to the depositary and shall state expressly the territorial units to which the Protocol applies.
- (3) If a State makes no declaration under this Article, the Protocol is to extend to all territorial units of that State.
- (4) This Article shall not apply to a Regional Economic Integration Organisation.

Article 27 Reservations

No reservations may be made to this Protocol.

Article 28 Declarations

- (1) Declarations referred to in Articles 24(3) and 26(1) may be made upon signature, ratification, acceptance, approval or accession or at any time thereafter, and may be modified or withdrawn at any time.
- (2) Declarations, modifications and withdrawals shall be notified to the depositary.
- (3) A declaration made at the time of signature, ratification, acceptance, approval or accession shall take effect simultaneously with the entry into force of this Protocol for the State concerned.
- (4) A declaration made at a subsequent time, and any modification or withdrawal of a declaration, shall take effect on the first day of the month following the expiration of three months after the date on which the notification is received by the depositary.

Article 29
Denunciation

- (1) A Contracting State to this Protocol may denounce it by a notification in writing addressed to the depositary. The denunciation may be limited to certain territorial units of a State with a non-unified legal system to which the Protocol applies.
- (2) The denunciation shall take effect on the first day of the month following the expiration of 12 months after the date on which the notification is received by the depositary. Where a longer period for the denunciation to take effect is specified in the notification, the denunciation shall take effect upon the expiration of such longer period after the date on which the notification is received by the depositary.

Article 30
Notification

The depositary shall notify the Members of the Hague Conference on Private International Law, and other States and Regional Economic Integration Organisations which have signed, ratified, accepted, approved or acceded in accordance with Articles 23 and 24 of the following –

- a) the signatures and ratifications, acceptances, approvals and accessions referred to in Articles 23 and 24;
- b) the date on which this Protocol enters into force in accordance with Article 25;
- c) the declarations referred to in Articles 24(3) and 26(1);
- d) the denunciations referred to in Article 29.

In witness whereof the undersigned, being duly authorised thereto, have signed this Protocol.

Done at The Hague, on the 23rd day of November 2007, in the English and French languages, both texts being equally authentic, in a single copy which shall be deposited in the archives of the Government of the Kingdom of the Netherlands, and of which a certified copy shall be sent, through diplomatic channels, to each of the Members of the Hague Conference on Private International Law at the date of its Twenty-First Session and to each of the other States which have participated in that Session.

39. PROTOCOLE SUR LA LOI APPLICABLE AUX OBLIGATIONS ALIMENTAIRES¹

(Conclue le 23 novembre 2007)

Les États signataires du présent Protocole,
Désirant établir des dispositions communes concernant la loi applicable aux obligations alimentaires,
Souhaitant moderniser la *Convention de La Haye du 24 octobre 1956 sur la loi applicable aux obligations alimentaires envers les enfants* et la *Convention de La Haye du 2 octobre 1973 sur la loi applicable aux obligations alimentaires*,
Souhaitant développer des règles générales relatives à la loi applicable pouvant constituer un ajout utile à la *Convention de La Haye du 23 novembre 2007 sur le recouvrement international des aliments destinés aux enfants et à d'autres membres de la famille*,
Ont résolu de conclure un Protocole à cet effet et sont convenus des dispositions suivantes :

Article premier Champ d'application

1. Le présent Protocole détermine la loi applicable aux obligations alimentaires découlant de relations de famille, de filiation, de mariage ou d'alliance, y compris les obligations alimentaires envers un enfant indépendamment de la situation matrimoniale de ses parents.
2. Les décisions rendues en application du présent Protocole ne préjugent pas de l'existence de l'une des relations visées au paragraphe premier.

Article 2 Application universelle

Le présent Protocole est applicable même si la loi qu'il désigne est celle d'un État non contractant.

Article 3 Règle générale relative à la loi applicable

1. Sauf disposition contraire du Protocole, la loi de l'État de la résidence habituelle du créancier régit les obligations alimentaires.
2. En cas de changement de la résidence habituelle du créancier, la loi de l'État de la nouvelle résidence habituelle s'applique à partir du moment où le changement est survenu.

Article 4 Règles spéciales en faveur de certains créanciers

1. Les dispositions suivantes s'appliquent en ce qui concerne les obligations alimentaires :
  - a) des parents envers leurs enfants ;

---

¹ Ce Protocole, y compris la documentation y afférente, est disponible sur le site Internet de la Conférence de La Haye de droit international privé (www.hcch.net), sous la rubrique « Conventions ». Concernant l'historique complet du Protocole, voir Conférence de La Haye de droit international privé, *Actes et documents de la Vingt et unième session* [à être publiés].

b) de personnes, autres que les parents, envers des personnes âgées de moins de 21 ans à l'exception des obligations découlant des relations mentionnées à l'article 5 ; et
c) des enfants envers leurs parents.

2. La loi du for s'applique lorsque le créancier ne peut pas obtenir d'aliments du débiteur en vertu de la loi mentionnée à l'article 3.

3. Nonobstant l'article 3, la loi du for s'applique lorsque le créancier a saisi l'autorité compétente de l'État où le débiteur a sa résidence habituelle. Toutefois, la loi de l'État de la résidence habituelle du créancier s'applique lorsque le créancier ne peut pas obtenir d'aliments du débiteur en vertu de la loi du for.

4. La loi de l'État dont le créancier et le débiteur ont la nationalité commune, s'ils en ont une, s'applique lorsque le créancier ne peut pas obtenir d'aliments du débiteur en vertu des lois mentionnées à l'article 3 et aux paragraphes 2 et 3 du présent article.

Article 5

Règle spéciale relative aux époux et ex-époux

En ce qui concerne les obligations alimentaires entre des époux, des ex-époux ou des personnes dont le mariage a été annulé, l'article 3 ne s'applique pas lorsque l'une des parties s'y oppose et que la loi d'un autre État, en particulier l'État de leur dernière résidence habituelle commune, présente un lien plus étroit avec le mariage. Dans ce cas, la loi de cet autre État s'applique.

Article 6

Moyens de défense particuliers

En ce qui concerne les obligations alimentaires autres que celles envers les enfants découlant d'une relation parent-enfant et que celles visées à l'article 5, le débiteur peut opposer à la prétention du créancier qu'une telle obligation à son égard n'existe ni selon la loi de l'État de la résidence habituelle du débiteur, ni selon la loi de l'État de la nationalité commune des parties, si elles en ont une.

Article 7

Désignation de la loi applicable pour les besoins d'une procédure particulière (accord procédural)

1. Nonobstant les articles 3 à 6, le créancier et le débiteur d'aliments peuvent, uniquement pour les besoins d'une procédure particulière se déroulant dans un État donné, désigner expressément la loi de cet État pour régir une obligation alimentaire.

2. Une désignation antérieure à l'introduction de l'instance doit faire l'objet d'un accord, signé des deux parties, par écrit ou consigné sur tout support dont le contenu est accessible pour être consulté ultérieurement.

Article 8

Désignation de la loi applicable

1. Nonobstant les articles 3 à 6, le créancier et le débiteur d'aliments peuvent, à tout moment, désigner l'une des lois suivantes pour régir une obligation alimentaire :

a) la loi d'un État dont l'une des parties a la nationalité au moment de la désignation ;

b) la loi de l'État de la résidence habituelle de l'une des parties au moment de la désignation ;

c) la loi désignée par les parties pour régir leurs relations patrimoniales ou celle effectivement appliquée à ces relations ;

d) la loi désignée par les parties pour régir leur divorce ou leur séparation de corps ou celle effectivement appliquée à ce divorce ou cette séparation.

2. Un tel accord est établi par écrit ou consigné sur tout support dont le contenu est accessible pour être consulté ultérieurement et est signé des deux parties.

3. Le paragraphe premier ne s'applique pas aux obligations alimentaires concernant une personne âgée de moins de 18 ans ou un adulte qui, en raison d'une altération ou d'une insuffisance de ses facultés personnelles, n'est pas en mesure de pourvoir à ses intérêts.

4. Nonobstant la loi désignée par les parties en vertu du paragraphe premier, la loi de l'État de la résidence habituelle du créancier, au moment de la désignation, détermine si le créancier peut renoncer à son droit à des aliments.

5. À moins que les parties n'aient été pleinement informées et conscientes des conséquences de leur choix au moment de la désignation, la loi désignée ne s'applique pas lorsque son application entraînerait des conséquences manifestement inéquitables ou déraisonnables pour l'une ou l'autre des parties.

Article 9 « Domicile » au lieu de « nationalité »

Un État qui connaît le concept de « domicile » en tant que facteur de rattachement en matière familiale peut informer le Bureau Permanent de la Conférence de La Haye de droit international privé que, pour les besoins des affaires portées devant ses autorités, le mot « nationalité » aux articles 4 et 6 est remplacé par le mot « domicile » tel qu'il est entendu dans cet État.

Article 10 Organismes publics

Le droit d'un organisme public de demander le remboursement de la prestation fournie au créancier en lieu et place d'aliments est soumis à la loi qui régit cet organisme.

Article 11 Domaine de la loi applicable

La loi applicable à l'obligation alimentaire détermine notamment :

- a) si, dans quelle mesure et à qui le créancier peut demander des aliments ;
- b) la mesure dans laquelle le créancier peut demander des aliments rétroactivement ;
- c) la base de calcul du montant des aliments et l'indexation ;
- d) qui est admis à intenter l'action alimentaire, sous réserve des questions relatives à la capacité procédurale et à la représentation en justice ;
- e) la prescription ou les délais pour intenter une action ;
- f) l'étendue de l'obligation du débiteur d'aliments, lorsque l'organisme public demande le remboursement de la prestation fournie au créancier en lieu et place d'aliments.

Article 12 Exclusion du renvoi

Au sens du Protocole, le terme « loi » désigne le droit en vigueur dans un État, à l'exclusion des règles de conflit de lois.

Article 13 Ordre public

L'application de la loi désignée en vertu du Protocole ne peut être écartée que dans la mesure où ses effets sont manifestement contraires à l'ordre public du for.

Article 14 Fixation du montant des aliments

Même si la loi applicable en dispose autrement, il est tenu compte dans la fixation du montant des aliments, des besoins du créancier et des ressources du débiteur ainsi que de toute compensation accordée au créancier à la place d'un paiement périodique d'aliments.

Article 15
Non-application du Protocole aux conflits internes

1. Un État contractant dans lequel des systèmes de droit ou des ensembles de règles différents s'appliquent en matière d'obligations alimentaires n'est pas tenu d'appliquer les règles du Protocole aux conflits concernant uniquement ces différents systèmes ou ensembles de règles.
2. Cet article ne s'applique pas à une Organisation régionale d'intégration économique.

Article 16
Systèmes juridiques non unifiés à caractère territorial

1. Au regard d'un État dans lequel deux ou plusieurs systèmes de droit ou ensembles de règles ayant trait aux questions régies par le présent Protocole s'appliquent dans des unités territoriales différentes :
  - a) toute référence à la loi d'un État vise, le cas échéant, la loi en vigueur dans l'unité territoriale considérée ;
  - b) toute référence aux autorités compétentes ou organismes publics de cet État vise, le cas échéant, les autorités compétentes ou organismes publics habilités à agir dans l'unité territoriale considérée ;
  - c) toute référence à la résidence habituelle dans cet État vise, le cas échéant, la résidence habituelle dans l'unité territoriale considérée ;
  - d) toute référence à l'État dont les deux parties ont la nationalité commune vise l'unité territoriale désignée par la loi de cet État ou, en l'absence de règles pertinentes, l'unité territoriale avec laquelle l'obligation alimentaire présente le lien le plus étroit ;
  - e) toute référence à l'État dont une partie a la nationalité vise l'unité territoriale désignée par la loi de cet État ou, en l'absence de règles pertinentes, l'unité territoriale avec laquelle la personne présente le lien le plus étroit.
2. Pour identifier la loi applicable en vertu du Protocole, lorsqu'un État comprend deux ou plusieurs unités territoriales dont chacune a son propre système de droit ou un ensemble de règles ayant trait aux questions régies par le Protocole, les règles suivantes s'appliquent :
  - a) en présence de règles en vigueur dans cet État identifiant l'unité territoriale dont la loi est applicable, la loi de cette unité s'applique ;
  - b) en l'absence de telles règles, la loi de l'unité territoriale identifiée selon les dispositions du paragraphe premier s'applique.
3. Cet article ne s'applique pas à une Organisation régionale d'intégration économique.

Article 17
Systèmes juridiques non unifiés à caractère personnel

Pour identifier la loi applicable en vertu du Protocole, lorsqu'un État comprend deux ou plusieurs systèmes de droit ou ensembles de règles applicables à des catégories différentes de personnes pour les questions régies par le Protocole, toute référence à la loi d'un tel État est entendue comme visant le système de droit déterminé par les règles en vigueur dans cet État.

Article 18
Coordination avec les Conventions de La Haye antérieures
en matière d'obligations alimentaires

Dans les rapports entre les États contractants, le présent Protocole remplace la *Convention de La Haye du 2 octobre 1973 sur la loi applicable aux obligations alimentaires* et la *Convention de La Haye du 24 octobre 1956 sur la loi applicable aux obligations alimentaires envers les enfants*.

Article 19
Coordination avec d'autres instruments

1. Le présent Protocole ne déroge pas aux instruments internationaux auxquels des États contractants sont ou seront parties et qui contiennent des dispositions sur les matières régies par le Protocole, à moins qu'une déclaration contraire ne soit faite par les États liés par de tels instruments.
2. Le paragraphe premier s'applique également aux lois uniformes reposant sur l'existence entre les États concernés de liens spéciaux, notamment de nature régionale.

Article 20
Interprétation uniforme

Pour l'interprétation du présent Protocole, il sera tenu compte de son caractère international et de la nécessité de promouvoir l'uniformité de son application.

Article 21
Examen du fonctionnement pratique du Protocole

1. Le Secrétaire général de la Conférence de La Haye de droit international privé convoque lorsque cela est nécessaire une Commission spéciale afin d'examiner le fonctionnement pratique du Protocole.
2. À cette fin, les États contractants collaborent avec le Bureau Permanent de la Conférence de La Haye de droit international privé afin de recueillir la jurisprudence relative à l'application du Protocole.

Article 22
Dispositions transitoires

Le présent Protocole ne s'applique pas aux aliments réclamés dans un État contractant pour une période antérieure à son entrée en vigueur dans cet État.

Article 23
Signature, ratification et adhésion

1. Le présent Protocole est ouvert à la signature de tous les États.
2. Le présent Protocole est sujet à la ratification, à l'acceptation ou à l'approbation des États signataires.
3. Tout État peut adhérer au présent Protocole.
4. Les instruments de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion seront déposés auprès du Ministère des Affaires étrangères du Royaume des Pays-Bas, dépositaire du Protocole.

Article 24
Organisations régionales d'intégration économique

1. Une Organisation régionale d'intégration économique constituée uniquement d'États souverains et ayant compétence pour certaines ou toutes les matières régies par le Protocole peut également signer, accepter ou approuver le Protocole ou y adhérer. En pareil cas, l'Organisation régionale d'intégration économique aura les mêmes droits et obligations qu'un État contractant, dans la mesure où cette Organisation a compétence sur des matières régies par le Protocole.
2. Au moment de la signature, de l'acceptation, de l'approbation ou de l'adhésion, l'Organisation régionale d'intégration économique notifie au dépositaire, par écrit, les matières régies par le Protocole pour lesquelles ses États membres ont transféré leur compétence à cette Organisation. L'Organisation notifie aussitôt au dépositaire, par écrit, toute modification intervenue dans la délégation de compétence précisée dans la notification la plus récente faite en vertu du paragraphe.
3. Au moment de la signature, de l'acceptation, de l'approbation ou de l'adhésion, une Organisation régionale d'intégration économique peut déclarer, conformément à l'article 28, qu'elle a compétence pour toutes les matières régies par le Protocole et que les États membres qui ont transféré leur compétence à l'Organisation régionale d'intégration économique dans ce domaine seront liés par le Protocole par l'effet de la signature, de l'acceptation, de l'approbation ou de l'adhésion de l'Organisation.
4. Aux fins de l'entrée en vigueur du Protocole, tout instrument déposé par une Organisation régionale d'intégration économique n'est pas compté, à moins que l'Organisation régionale d'intégration économique ne fasse une déclaration conformément au paragraphe 3.
5. Toute référence à un « État contractant » ou à un « État » dans le Protocole s'applique également, le cas échéant, à une Organisation régionale d'intégration économique qui y est Partie. Lorsqu'une déclaration est faite par une Organisation régionale d'intégration économique conformément au paragraphe 3, toute référence à un « État contractant » ou à un « État » dans le Protocole s'applique également, le cas échéant, aux États membres concernés de l'Organisation.

Article 25
Entrée en vigueur

1. Le Protocole entrera en vigueur le premier jour du mois suivant l'expiration d'une période de trois mois après le dépôt du deuxième instrument de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion prévu par l'article 23.
2. Par la suite, le Protocole entrera en vigueur :
  - a) pour chaque État ou Organisation régionale d'intégration économique au sens de l'article 24 ratifiant, acceptant ou approuvant le Protocole ou y adhérant postérieurement, le premier jour du mois suivant l'expiration d'une période de trois mois après le dépôt de son instrument de ratification, d'acceptation, d'approbation ou d'adhésion ;
  - b) pour les unités territoriales auxquelles le Protocole a été étendu conformément à l'article 26, le premier jour du mois suivant l'expiration d'une période de trois mois après la notification visée dans ledit article.

Article 26
Déclarations relatives aux systèmes juridiques non unifiés

1. Un État qui comprend deux ou plusieurs unités territoriales dans lesquelles des systèmes de droit différents s'appliquent aux matières régies par ce Protocole peut, au moment de la signature, de la ratification, de l'acceptation, de l'approbation ou de l'adhésion, déclarer, conformément à l'article 28, que le Protocole s'appliquera à toutes ses unités territoriales ou seulement à l'une ou à plusieurs d'entre elles et pourra à tout moment modifier cette déclaration en faisant une nouvelle déclaration.
2. Ces déclarations seront notifiées au depositaire et indiqueront expressément les unités territoriales auxquelles le Protocole s'applique.
3. Si un État ne fait pas de déclaration en vertu du présent article, le Protocole s'appliquera à l'ensemble du territoire de cet État.
4. Le présent article ne s'applique pas à une Organisation régionale d'intégration économique.

Article 27
Réserves

Aucune réserve au présent Protocole n'est admise.

Article 28
Déclarations

1. Les déclarations visées aux articles 24(3) et 26(1) peuvent être faites lors de la signature, de la ratification, de l'acceptation, de l'approbation ou de l'adhésion ou à tout moment ultérieur et pourront être modifiées ou retirées à tout moment.
2. Les déclarations, modifications et retraits sont notifiés au depositaire.
3. Une déclaration faite au moment de la signature, de la ratification, de l'acceptation, de l'approbation ou de l'adhésion prendra effet au moment de l'entrée en vigueur du présent Protocole pour l'État concerné.
4. Une déclaration faite ultérieurement, ainsi qu'une modification ou le retrait d'une déclaration, prendra effet le premier jour du mois suivant l'expiration d'une période de trois mois après la date de réception de la notification par le depositaire.

Article 29
Dénonciation

1. Tout État contractant pourra dénoncer le présent Protocole par une notification écrite au depositaire. La dénonciation pourra se limiter à certaines unités territoriales d'un État aux systèmes juridiques non unifiés auxquelles s'applique le Protocole.
2. La dénonciation prendra effet le premier jour du mois suivant l'expiration d'une période de 12 mois après la date de réception de la notification par le depositaire. Lorsqu'une période plus longue pour la prise d'effet de la dénonciation est spécifiée dans la notification, la dénonciation prendra effet à l'expiration de la période en question après la date de réception de la notification par le depositaire.

Article 30
Notification

Le dépositaire notifiera aux Membres de la Conférence de La Haye de droit international privé, ainsi qu'aux autres États et aux Organisations régionales d'intégration économique qui ont signé, ratifié, accepté, approuvé ou adhéré conformément aux articles 23 et 24, les renseignements suivants :

- a) les signatures et ratifications, acceptations, approbations et adhésions prévues aux articles 23 et 24 ;
- b) la date d'entrée en vigueur du présent Protocole conformément à l'article 25 ;
- c) les déclarations visées aux articles 24(3) et 26(1) ;
- d) les dénonciations visées à l'article 29.

En foi de quoi, les soussignés, dûment autorisés, ont signé le présent Protocole.

Fait à La Haye, le 23 novembre 2007, en français et en anglais, les deux textes faisant également foi, en un seul exemplaire, qui sera déposé dans les archives du Gouvernement du Royaume des Pays-Bas et dont une copie certifiée conforme sera remise, par la voie diplomatique, à chacun des Membres de la Conférence de La Haye de droit international privé lors de sa Vingt et unième session, ainsi qu'à chacun des autres États ayant participé à cette Session.